

PSİKOLOJİ EĞİTİMİNDE TEMEL STANDARTLAR VE STRATEJİK PLAN

Doç. Dr. Nebi Sümer
ODTÜ Psikoloji Bölümü

Psikoloji eğitimi ile ilgili öncelikli üç konu hakkında bilinen modellerle karşılaştırmalar yapacağım. Bunlar eğitim modelleri, psikoloji eğitiminde minimum gerekler (standartlar) ve psikoloji eğitimi veren bölümlerin “sağlıklı” gelişimi ve kaliteye özendirilmeleri için gerekli olan adımlar (akreditasyon sistemi).

APA ve EFPPA Modelleri

Lisans eğitiminde iki farklı geleneği temsil eden APA ve EFPPA, kapsamlı çalışmalarla iki perspektif sunmuştur. APA perspektifi daha çok “liberal sanat ve bilim” yaklaşımına dayanır ve yaygın olarak bilim insanı-uygulamacı modeli kapsamında lisans düzeyinde bilimsel yaklaşım alt yapısını oluşturmaya ağırlık verir. Uygulamayı lisans mezunlarının kariyer seçenekleri arasında düşünecekleri ve lisans sonrası tamamlayacakları bir alan olarak görür. APA raporunda lisans derecesi şu şekilde tanımlanmıştır: “Psikolojide lisans derecesi, öğrencilerin davranış ve yaşantılar hakkında bilimciler olarak düşünebildikleri ve geliştirdikleri beceri ve değerleri bilim ve uygulama alanı olarak psikolojiye yansıtılabildiklerini göstermelidir.” (APA 2002 raporu s. 3). Bu kapsamda APA, Lisans eğitiminin amaçlarını ve beklenen çıktılarını kapsayan optimum performans ölçütlerini belirlemiş ve bunu ulusal bir ajanda olarak kabul etmiştir. Bunu aşağıdaki varsayımlara dayandırmıştır. Psikoloji eğitimi:

1. Serbest fen-edebiyat geleneği içinde bilimsel bilgi, beceri ve değerler oluşturmalıdır.

2. Psikolojinin geniş kuramsal ve araştırma altyapısını kazandırmalıdır.

3. Öğrencilere, staj, kamu hizmeti, öğrenci asistanlığı gibi geniş deneyim oluşturma fırsatları sunulmalıdır.

4. Öğrencilerin lise düzeyinde çok az psikoloji eğitimi aldığı ve mezuniyet sonrası eğitime yöneleceği dikkate alınarak lisans yapılandırılmalıdır.

5. Psikoloji öğrencilerini mezuniyet sonrası programlarda başarılı olabilecek ve kariyer seçimlerinde yardımcı olabilecek bir alt yapıyla donatmalıdır.

6. Psikolojik kültürler arasılaşma ve uluslar arasılaşmanın önemini dikkate almalı ve coğrafi sınırlar ötesinde de davranışları anlayabilme becerisi kazandırmalıdır.

7. Psikoloji bölümlerinin farklı kurumsal kimlik ve yapılar, 2 ya da 4 yıllık, doktora düzeyinde, özel, kamusal, dini ya da laik, İnternet üzerinden ya da kampus bazında vs. verilebileceğini dikkate almalıdır.

8. Bölümlerin özerkliğini dikkate almalı ve ek bir pedagojik yöntem ya da içeriği zorla kabul ettirmeye çalışmamalıdır..

9. Eğitimde uygulanabilecek yapısal müfredat önermelidir ve standartlar oluşturmalıdır.

Bu varsayımlar temelindeki bilgi, beceri, değerlere dayanan psikoloji lisans eğitiminin amaç ve çıktıları şunlardır:

Temel Amaçlar:

1. Bilgi temelini oluşturulması (kuramlar, kavramlar, psikoloji tarihi)

2. Psikolojide araştırma yöntemlerinin öğretilmesi (desen, analiz, yorum)

3. Psikolojide eleştirel düşünme becerilerinin kazandırılması

4. Psikoloji uygulamalarının anlaşılması

5. Psikolojide değerlerin kavranması (etik, tolerans, anlayış)

Geliştirilmesi Gerekenler:

1. Bilgisayar ve teknoloji okuryazarlığı

2. İletişim becerileri

3. Sosyo-kültürel ve uluslar arası farkındalık

4. Bireysel gelişim (benlik düzenleme becerileri, kendini geliştirme, vb.)

5. Kariyer planlama ve geliştirme

Her bir temel amaç ve çıktı için beklentiler ve standartlar sıralanmıştır. Temel nokta bizde olduğu gibi eğitimin daha çok akademik ağırlıklı bilimsel altyapı oluşturmaya yönelik olarak tasarlanması ve müfredatın bunu desteklemesidir. Uygumla ve meslek tanımı yoktur.

EFPPA ve EuroPsyT Çerçevesi

EFPPA ise Avrupa Psikoloji Diploması kapsamında altı yıllık bir eğitim öngörmekte ve lisansı uygulama ve meslek tanımı ile birleştirmektedir.

EFPPA'ya göre, profesyonel psikoloji uzmanlığı için üç yıllık temel eğitim, iki yıllık uzmanlık eğitimi ve bir yıl süreyle süpervizyon eğitimi öngörülmektedir.

Bu kapsamda EFPPA çerçeve programında şunlar amaçlanmıştır:

1. Uygulanan müfredatın yeterliliğini değerlendirmek

2. Müfredat geliştirmesine öncülük etmek

3. Psikoloji öğrencilerinin ve profesyonellerin değişimini teşvik etmek

4. Bireysel yetkinlik-liyakat eşdeğerliğini değerlendirmek

5. Diploma yeterliği için temel standartları belirlemek

6. Psikolojinin gelişmekte olduğu ülkelerde niteliklerin gelişmesini yönlendirmek

Bu taslak bağımsız profesyonel çalışma için altı yılın (5 temel ve 1 yıl süpervizyon) gerekli olduğu konusunda bir uzlaşmaya dayanmaktadır. Temel lisans (üç yıllık eğitim) uygulamaya temel oluşturacak şekilde, ancak APA tarafından belirtilen standartları da içermek üzere hazırlanmıştır.

Varsayımları şu şekilde özetlenebilir:

1. Psikolog olmak isteyen kişilerin kapasitesi-becerileri dikkate alınmalıdır.

2. Akademik eğitim, “ne”, “nasıl” ve “neden” sorularının bilinmesi temeline dayanmalıdır.

3. Eğitim süresince uygulama ve pratik (staj) becerileri mutlaka gereklidir.

4. Uygulamaya yönelik etik ve profesyonel yaklaşımları anlamayı geliştirecek bir “iklimde” yapılmalıdır.

5. Psikologların uygulama yapacakları alanın doğası dikkate alınmalıdır.

(Bu bilgiler EFPPA web sayfasından alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz <http://www.efppa.org>)

Türkiye’de Psikoloji Eğitimi Standartlarına Yönelik Öneriler

Türkiye’de lisans eğitimi ABD’dekine benzer şekilde akademik yetkinlik ve bilimsel model temelinde kurumsallaşmış, ancak meslek elemanı tanımına dayandırılmıştır. Bu çelişki sonucunda, meslek temelinde tanımlanan ancak onun uygulama alt yapısına sahip olmayan (yasal olarak mesleği tanımlanmamış) mezunlar üreten bölümler

oluşturmuştur. Bu çarpıklık, öncelikle lisans eğitimi ile meslek eğitimini bilimci-uygulamacı yaklaşımı içinde, EFPPA ile uyumlu olarak ve esnek alternatiflere açık olarak yeniden yapılandırılarak giderilmelidir.

Bu kapsamda, dört yıllık temel eğitim ve iki yıllık uzmanlık eğitimi temelinde profesyonel psikolog unvanının verilmesi temel amaç olarak kabul edilmelidir. APA ve EFPPA'nın büyük oranda örtüştüğü noktalar, ülkemizin koşulları ve öncelikli alanları dikkate alınarak düzenlenmelidir. Bu düzenleme, hem bilimsel-akademik çizgide gelişimi sağlamalı hem de etkili uygulamaya fırsat yaratacak zemini hazırlamalıdır.

Bunun için:

1. Türkiye'de lisans eğitiminde ülke öncelikleri ve kaynakları dikkate alınarak, uygulanacak müfredat programının temel ilkeleri, başarı standartları ve mezunların taşıması gereken özellikler kapsamlı olarak tanımlanmalıdır.

2. Psikolojinin gelişimini ve eğitim kalitesini garanti altına alacak eğitim standartları; bölümlerde bulunması gereken zorunlu kadrolar, laboratuvar olanakları, altyapı, araştırma, staj, vb. ölçütler temelinde oluşturulmalıdır. Bunun için örneğin YÖK'ün tanımladığı beş temel alandan (sosyal, gelişim, uygulamalı, deneysel ve psikometri) en az dördünde kadrolu ve psikoloji doktoralı eleman bulundurma, temel alanlardaki dersleri öğrencilere alternatifli olarak sunma gibi ölçütler konulmalıdır.

3. Psikoloji eğitimi sadece uygulamacı yetiştirmeyi hedeflememelidir. Bilimsel donanımı sağlamak, bilimsel gelişme ve uluslar arası yarışmaya uygun zenginlik ve kalitede, rekabetçi, çağdaş, etik duyarlılığı olan, aynı zamanda toplumsal dokuyla, kültürel dinamiklerle uyuşan ve uzlaşabilen, yerelleşebilen bir kapsama sahip olmalıdır.

4. Uygulama alanları klinik psikolojinin ötesinde zenginleştirilmeli ve yeni alanlar mutlaka geliştirilmelidir.

5. Öğretim elemanı yetiştirilmesi ve kaynak en önemli sorundur. İhtiyaç duyulan alanlarda öğretim elemanı ve araştırmacı yetiştirilmesi gelecek 15 yılda en öncelikli konu olarak ele alınmalıdır. Bunun için ülke içi ve uluslar arası kaynakların (Avrupa Fonları gibi) etkin olarak kullanılması hedeflenmelidir. Bu doğrultuda ÖYP, YÖK yurtdışı, TUBA, Fulbright Bursları (özellikle Fulbright bu yıl fonlarını çok artırdı) gibi fonlar daha etkin olarak kullanılmalı ve bu konularda yeni olanaklar yaratmak için bölümler arası işbirliği yapılmalıdır. Yeni burs olanaklarının psikolojide ihtiyaç duyulan alanlara öncelikli olarak yönlendirilmesi için bir stratejik plan hazırlanmalıdır.

6. Uzmanlaşma ve uygulama için tezsiz (staj ve uygulama ağırlıklı) yüksek lisans (YL) programları öncelikle geliştirilmelidir. Bazı tezli programların bu kapsamda dönüştürülmesi, alanda çalışanlara uygun içerikte yapılandırılması ve yeterli elemanı olan bölümlerin ikinci eğitimde öncelikli uygulama alanlarında tezsiz YL programları açmaları için teşvik edilmesi çok yararlı olur. Böylece hem alanda çalışanlara kendilerini uzmanlaştırma olanağı verilir hem de YL öğrenci sayısı artırılmış olur.

7. Alanda çalışanlar için ayrıca yetki belgesi ve sertifika programları geliştirilmelidir.

8. Öğrencilerin staj ve sosyal konulara aktif katılımlarını sağlayacak bir düzenleme lisans eğitimine dahil edilmelidir (ODTÜ'de bu doğrultuda bir adım atıldı ve kredisiz staj dersi bu yıl uygulanmaya başlıyor).

9. Yeni açılan, alt yapısı ve olanakları sınırlı olan psikoloji bölümleri için bir gelişim stratejisi önerilmeli, lisans ve YL eğitimine başlama standartları ve başarı ölçütleri belirlenmelidir.

10. Her bölüm, standartlara uygun olarak belirlenen derslerin en az %80'inin kadrolu elemanlar tarafından verilebildiği bir alt yapıya sahip olmalıdır.

11. Eğitim kalitesi ve etik duyarlılık psikoloji eğitiminde en temel varsayımlar olmalıdır. TPD, APA'ya benzer şekilde bir bölüm akredite etme programı ve standartları geliştirmeli ve informal olarak bile olsa bunu uygulamalıdır.

12. APA ve EFPPA'ya benzer şekilde eğitimde alt alan ve müfredat tanımları yapılmalı, güncellenmeli ve başarı standartları oluşturulmalıdır. Bunun için bölümler arası işbirliği ve ortak çalışmalar yapılmalıdır.

Psikoloji Eğitiminde Araştırma Alanlarının Belirlenmesi

Psikoloji eğitiminde "bilim insanı-araştırmacı" modeli temel alındığından araştırma alanlarının belirlenmesi ve eğitimin, özellikle YL ve doktora eğitiminin etkin araştırmaya dayandırılması gerekir.

Her ülke kendi tarihsel koşul ve öncelikleri içinde psikoloji araştırma alanlarını yapılandırmış ve eğitimini tarihsel gelişimine ve ülke kültürel dokusuna dayandırmıştır. Örneğin, ABD'de sosyal psikoloji tarihinde tutum, tutum değiştirme, kalıpyargılar, ayrımcılık, sosyal biliş, çok kültür-lülük, benlik, vb. temel çalışma alanları ülkenin tarihi kimlik ve sosyal sorunlarının, kısaca tarihsel-kültürel bağlamındaki araştırmaların bilimsel bir özeti gibidir. Türkiye'de yükselen beklentilere uygun olarak psikoloji eğitiminin ve biliminin gelişmesi ve Türkiye'de psikolojinin, hem bilimsel

olarak ileri, yetkin ve uluslar arası çizgide hem de uygulamada da işlevsel ve etkin olabilmesi için mutlaka "yerelleştirilmesi" gerekmektedir. Bunun için öncelikle:

a. Temel araştırmalarda uluslar arası yarışmaya katılacak düzeyde alt yapı oluşturulmalı ve başta bölümler olmak üzere araştırma-laboratuvar alt yapısının geliştirilmelidir. Her bölümde farklı deneysel alanlarda en az bir laboratuvar olması ilk beş yılın ölçütü olmalıdır.

b. Ulusal planda ülkeye-kültüre yönelik olarak, toplum dinamiklerinin, ihtiyaç ve beklentilerin ve sorunlara yaklaşımların temel araştırma konularında kapsanması için, yönlendirilmiş ve öncelikli alanı belirlenmiş davetli projeler için kaynak oluşturulmalıdır. Kısaca, psikoloji araştırmaları yoluyla psikoloji disiplininin toplum dokusunda ve derinliğinde hissedilir hale getirilmesi, 2023 vizyonunda yer almalıdır.

c. Eğitim (okul ve eğitim psikolojisi), sağlık (sağlık psikolojisi, rehabilitasyon psikolojisi-özel eğitim, önleyici sağlık, travma ve toplum psikolojisi), adalet (adli psikoloji) alanlarında psikolojinin gelişimine öncelik verilmelidir. Böylece psikoloji çalışma alanlarıyla, toplum beklentileri ve gelişme alanlarıyla bir uyuşma sağlanmalıdır. Bu durum, insan ya da sosyal kapital yatırımı olarak ve insan kapasitesinin artırılması vizyonuna da uygundur.

Öncelikler:

Uygulama alanlarındaki öncelikler planlanırken bilim-uygulama bütünlüğü felsefesine uygun olarak psikolojinin gelişme güzergahı aşağıdaki önceliklerle yakından ilintilidir:

a. Psikolojinin uygulama alanlarının standardını (kalitesini) garantileyecek ve geliştirecek olan Meslek Yasasının öncelikle çıkarılması, bu

yasaya Derneğin ve psikoloji toplumunun “acil eylem planında” önceliğin verilmesi.

b. Öncelikli olarak ihtiyaç duyulan uygulama alanlarının ve disiplinler arası çalışma gerektiren alanların belirlenmesi ve bu alanlarda başta tezsiz yüksek lisans programları, kapsamlı sertifika programları gibi seçeneklerle eleman yetiştirilmesine öncelik verilmesi.

c. Özel eğitim, okul-eğitim psikolojisi, trafik ve güvenlik psikolojisi, travma, adli psikoloji çalışmaları gibi alanlarda uygulama standartlarının (yeterlilik ve yetkinlik ölçütlerinin) belirlenmesi. Gerektiğinde diğer alanlarda çalışan psikologlardan belirli formasyonu karşılayacak şekilde ihtiyaç duyulan alanlara sertifikalandırmalar yapılması. Örneğin, çocuk mahkemelerinde çalışacak psikologlar için bir sertifika programı oluşturmak gibi.

d. Avrupa Birliği ile bütünleşme sürecinde hızlanması ve örüntü değiştirmesi beklenen sosyal değişim dinamiklerinin olası sosyal psikolojik

etkilerini (sonuçlarını) dikkate alarak, sosyal kimlik, gruplar arası çatışma ve uzlaşma, göç, kültürel uyum, kültürleşme, tutum değişimi, sosyal kapital, sosyal hareketlenme (mobilité) gibi ilgili konuların araştırma öncelikleri arasına alınması. Gerektiğinde yalnızca bu konuları kapsayan yayınlar için özel dergilerin çıkartılması. TÜBİTAK vb. kuruluşların destek programlarında bu tür konulara öncelik verilmesi.

e. Biliş, algı, öğrenme, duygu gibi psikoloji alanlarındaki alt-disiplinler arası çalışmaya görece daha uygun konularda ortak çalışmalara öncelik verilmesi ve bu çalışmaların uygulamaya dönük katkılarının toplum yararına sunulması için çalışmalar yapılması.

f. Erken dönem (özellikle 0-6 yaş) gelişimde risk ve koruyucu faktörler, kültüre özgü anne-baba tutumları, ilgi-bakım davranışları konularında uygulama doğurgusu yüksek olan çalışmalara öncelik verilmesi.